

Ks. dr hab. Erwin Mateja, prof. UO
Katedra Teologii Liturgicznej, Homiletyki i Komunikacji
Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego
Ul. Kard. B. Kominka 1A, 45-032 OPOLE

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. mgr lic. Paweł Odziomek, *Motywy ekumeniczne kultu chrześcijańskiego na terenach archidiecezji lwowskiej na przełomie XIX i XX w.* Kraków 2022, ss. 260, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydział Teologiczny. Seminarium z teologii liturgii. Promotor: s. prof. dr hab. Adelada Sielepin CHR.

Ks. Paweł Odziomek w obszernym zakończeniu swojej rozprawy doktorskiej słusznie podkreśla, że motywy ekumeniczne kultu chrześcijańskiego na terenach archidiecezji lwowskiej na przełomie XIX i XX w. to temat, który jest dość oryginalny, bowiem w tym czasie trudno mówić o faktycznych strukturalnych ruchach ekumenicznych w Kościele (s. 253). Jednak już wtedy chrześcijanie należący do różnych Kościołów byli świadomi tego, że jednym z ich zasadniczych zadań jest oddawanie czci Ojcu niebieskiemu wraz z Chrystusem i w łączności z Duchem Świętym, otwierając się jednocześnie na Bożą łaskę i robiąc to wraz z wyznawcami Chrystusa należących do innych wspólnot katolickich. Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* mówi wprost, że liturgia Kościoła jest wykonywaniem kapłańskiego urzędu Chrystusa Jezusa. W niej urzeczywistnia się uświęcenie człowieka, a mistyczne ciało Jezusa Chrystusa, czyli Głowa ze swoimi członkami wykonuje całkowity kult publiczny (por. KL 7). W tym samym dokumencie Soboru Watykańskiego II czytamy, iż „liturgia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10). Historia Kościoła pokazuje, że nie zawsze liturgia była centrum życia konkretnych uczniów Chrystusa. Nie koniecznie działo się tak z ich winy. Były to bowiem rezultaty uwarunkowań historyczno-narodowościowych, jakie dotykały tę samą ziemię zamieszkałą przez chrześcijan różnych denominacji. Miejscem takich tarć była i jest między innymi archidiecezja lwowska, zlikwidowana w 1945 r. i powołana na nowo w 1991 r. W tym miejscu warto zaznaczyć, że po II wojnie światowej komunistycznym władzom Związku Radzieckiego zależało na

całkowitej likwidacji życia religijnego, a tym bardziej relacji ekumenicznych na dawnych terenach Rzeczypospolitej. O tym, jak przebiegał ten proces wiemy mało, a niewiedza ta jest owocem zaplanowanego milczenia na temat Kresów Wschodnich za czasów komunistycznych w Polsce. Powoli dopiero zaczyna się mówić o tych terenach i sytuacji chrześcijan tam w przeszłości mieszkających. Ukazują one jednak sytuację Kościoła i wiernych na Sowieckiej Ukrainie jedynie od strony historycznej. Brak w nich tematyki dotyczącej służby Bożej w Kościele lwowskim i relacji między chrześcijanami różnych obrządków. Dlatego dobrze się stało, że ks. Odziomek podejmuje swoimi badaniami próbę wypełnienia wspomnianej luki, a ich rezultatem jest omawiana rozprawa doktorska.

1. Tytuł i problematyka rozprawy.

Tytuł pracy: *Motywy ekumeniczne kultu chrześcijańskiego na terenach archidiecezji lwowskiej na przełomie XIX i XX w.* jawi się zasadniczo klarownie i jest na tyle precyzyjny, że czytelnik wie, iż główny akcent dysertacji położony jest na pokazaniu jak wyglądało budowanie ducha ekumenii za ziemiach wschodnich jeszcze przed Soborem Watykańskim II. Sprawą dyskusyjną jest jednak brak podtytułu, który by wyjaśniał, że cała rozprawa bazować będzie na książce Jadwigi Szeptyckiej „W kościele i w cerkwi”. Oczywiście czytelnik dowiaduje się o tym już w trakcie lektury wstępu, w którym sam autor zaznacza, że jest to studium historyczno-liturgiczne na przykładzie książki Jadwigi Szeptyckiej „W kościele i w cerkwi – wykład obu obrządków” (s. 42). Aby móc obiektywnie ocenić badane zjawisko autor poddał krytycznej analizie przemyślenia Szeptyckiej zawarte we wspomnianej książce.

2. Struktura rozprawy.

Rozprawa doktorska ks. mgr-lic. Pawła Odziomka obejmuje 260 stronic wydruku komputerowego formatu A 4 i składa się z abstraktu w języku polskim, wykazu skrótów, bibliografii, spisu treści, wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia oraz aneksu zawierającego cztery zdjęcia związane z osobą Jadwigi Szeptyckiej. Poszczególne rozdziały posiadają dobre wprowadzenia i podsumowania. Podział na pięć rozdziałów należy uznać za logiczny i uzasadniony, gdyż wyznacza go zaplanowane podejście do uchwycenia specyfiki życia liturgicznego we Lwowie w badanym czasie z punktu widzenia historycznego, liturgicznego, duszpasterskiego, a przede wszystkim ekumenicznego.

Dlatego też pierwszy rozdział zatytułowany: *Kontekst życia chrześcijan różnych obrządków na terenach należących do archidiecezji lwowskiej* (s. 45-92) trzeba traktować jako szerokie wprowadzenie do badanego tematu.

Poznajemy tu bowiem nie tylko historię archidiecezji lwowskiej, ale też społeczny i religijny profil życia Jadwigi Szeptyckiej oraz przyczyny napisania i samą strukturę jej książki.

W drugim rozdziale zatytułowanym: *Natura Kościoła* (s. 93-125) podejmuje autor wysiłek pokazania, jak rozumiała Kościół Jadwiga Szeptycka, która w swojej książce rzetelnie przedstawia wspólnotę Kościoła, jej źródła oraz historię podziałów chrześcijan, a także wzajemne relacje, jakie widać na terenie archidiecezji lwowskiej.

Trzeci rozdział zatytułowany: *Celebracja Eucharystii* (s. 126-167) skoncentrowany jest na najważniejszej celebracji liturgicznej chrześcijańskiej, jaką jest Eucharystia. Pani Szeptycka szczegółowo omawia w swojej książce zarówno celebracje sprawowane w rycie rzymskim, jak i w rycie greckokatolickim, wskazując, że swym początkiem sięgają one ostatniej wieczerzy i momentu Jej ustanowienia. Dla pełności obrazu zostają także pokazane: Liturgia św. Bazylego, Służba Boża czytana, Liturgia św. Grzegorza Wielkiego, Uroczysta Liturgia Arcybiskupa oraz Liturgia Soborna.

Czwarty rozdział zatytułowany: *Sprawowanie sakramentów* (s. 168-194) przypomina, że bogactwo życia liturgicznego nie ogranicza się tylko do sprawowania Eucharystii. Dlatego słusznie autor poświęca osobny rozdział pokazaniu wzajemnych relacji obu obrządków w sprawowaniu sakramentów przez pryzmat motywów ekumenicznych. Udowadnia też, że zrozumienie źródeł pochodzenia, teologii i znaczenia dla człowieka poszczególnych sakramentów jest okazją do podjęcia swoistej katechezy mistagogicznej dla wiernych obu obrządków (s. 194).

W ostatnim rozdziale zatytułowanym *Sakramentalia i inne formy kultu w obu obrządkach* (s. 195-252) przypomina autor, że bogactwo życia liturgicznego nie ogranicza się tylko do sprawowania sakramentów. Kościół aprobował na przestrzeni wieków różne formy pobożności, które rodziły się oddolnie, jako przejawy religijności ludowej. Efektem tego są dziś księgi zawierające obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów lokalnych Kościołów. Swoje doświadczenia w tym temacie ma też Kościół lwowski. Ks. Odziomek pokazał, że wierni obu obrządków skrzętnie praktykowali błogosławienia rzeczy, organizowali procesje oraz liturgie pogrzebowe. Udowadnia też, że opisane przez Jadwigę Szeptycką formy kultu pozaliturgicznego miały przyczynić się do wzajemnego zrozumienia, do ustania zbędnych podziałów i do wzajemnego poszanowania wiernych obu obrządków, a także ich celebracji (s. 251).

W zakończeniu (s. 253-258) reasumuje autor w sposób twórczy zasadnicze linie, etapy i efekty swojego naukowego przedsięwzięcia, które

utwierdziły go w przekonaniu, że Jadwiga Szeptycka zdawała sobie sprawę, jak istotnym jest, w kontekście doświadczeń historycznych, uwrażliwiać ludzi wierzących na to, co ich łączy, a nie dzieli (por. s. 254). W jego ocenie autorka książki „W kościele i w cerkwi” jest przykładem prekursora ruchu ekumenicznego w Kościele katolickim, bowiem nie tylko propagowała postawy ekumeniczne, ale sama nimi żyła (s. 255).

3. Bibliografia.

Recenzowana praca ks. mgra Pawła Odziomka została należycie udokumentowana, co potwierdzają sporządzone przypisy w liczbie 796 oraz załączona bibliografia. Jednak w przypadku bibliografii rodzą się pewne wątpliwości. Pojawia się w niej słusznie pierwszy dział czyli źródła podstawowe. Czy nie powinna się ta część skoncentrować jedynie na pracach Jadwigi Szeptyckiej? W moim przekonaniu inne prace tu zamieszczone powinny się znaleźć w literaturze przedmiotu. Natomiast w tej części brakuje utworu „Pieśń dla narzeczonego” cytowanego na s. 65. Podobnie ma się rzecz z „Fragmentami Listu do O. Woronieckiego” cytowanych na s. 70, w którym to zapisie zabrakło podania stronic. Szkoda też, że pewne dokumenty są podane, ale niepoprawnie np. Motu Proprio Piusa X o Muzyce (s. 8). Z kolei w wykazie leksykonów i słowników brakuje, często cytowanej, Encyklopedii Kościelnej oraz autora leksykonu symboli liturgicznych.

Godnym uwagi jest fakt, że w literaturze przedmiotu pojawiają się opracowania zarówno polsko jak i obcojęzyczne. Niestety brakuje w tym dziale wielu prac, które są cytowane w rozprawie np. prace cytowane w przypisach nr 66, 298, 330, 538, 546, 557, 570, 600, 644, 688, 725, 783, 784. Łatwo zauważyć, że są to artykuły, które zostały opublikowane w pracach pod czyjąś redakcją i nawet niektóre z nich zostały wskazane w bibliografii (zob. s. 25 książki po redakcją R. Pierskały i S. Araszczuka).

4. Ocena merytoryczna.

Zaprezentowana przez autora recenzowanej rozprawy krytyczna analiza życia liturgicznego na terenach archidiecezji lwowskiej na przełomie XIX i XX wieku ukazała w stopniu wystarczającym zakresłą w temacie pracy problematykę. Autor wykazał się bardzo dobrą znajomością zagadnień omawianych w pracy. Wartość dysertacji powiększa fakt, że autor odnalazł egzemplarz książki Jadwigi Szeptyckiej i przybliżył ją współczesnemu

czytelnikowi. Rozprawa doktorska ks. Pawła Odziomka jest więc ważnym przyczynkiem do poznania życia liturgicznego jednego z miast dawnych kresów, u nas zasadniczo w ogóle nieznanego. Praca jest więc w całości rzetelną i interesującą rozprawą, szczególnie ważna dla tych, którym bliskie są dzieje tych ziem, oraz tych, których zajmują dzieje liturgii katolickiej sprawowanej na tym samym terenie w różnych obrządkach. Należy zatem żywić nadzieję, że wyniki przeprowadzonych przez autora badań niewątpliwie przyczynią się do lepszego zrozumienia trudnej sytuacji katolików przynależących do różnych do różnych wspólnot żyjących na terenach archidiecezji lwowskiej dawniej i dziś.

Z punktu widzenia merytorycznego rodzą się jednak pewne wątpliwości i pytania do dyskusji: jeżeli autor podjął się zadania ukazania życia liturgicznego wspólnot archidiecezji lwowskiej w oparciu o książkę Jadwigi Szeptyckiej, to czy mógłby też pokusić się o duszpasterskie wnioski dotyczące współczesnego stanu relacji pomiędzy rzymskimi i grekokatolickimi chrześcijanami w Ukrainie. Interesujące jest też uzyskanie odpowiedzi na pytanie czy w dobie toczącej się w Ukrainie wojny i związanej z nią śmiercią niewinnych ludzi można pokusić się o potwierdzenie zasady Tertuliana, że krew męczenników jest posiewem nowych chrześcijan?

5. Ocena formalna.

Wysoko należy ocenić stronę formalną rozprawy. Autor wykazuje się biegłą znajomością warsztatu teologa – liturgisty, który przedmiotem swoich badań uczynił zarówno archiwalne materiały, do których udało mu się dotrzeć, jak i wypowiedzi świadków historii lwowskich katolików. Podobają się więc przeprowadzone analizy materiałów archiwalny i poprawnie sformułowane wnioski oraz oceny, których jest bardzo wiele. Bardzo konstruktywne są zwłaszcza wnioski zawarte w zakończeniu kolejnych rozdziałów i w podsumowaniu całej pracy.

Praca została napisana poprawnie i bardzo starannie pod względem językowym. Zdarzają się jednak usterki stylistyczne, interpunkcyjne i literowe, których wykaz dołączam w osobnym zestawieniu.

6. Ocena ogólna.

W ostatecznej ocenie trzeba stwierdzić, że praca jest dojrzała, samodzielna i na naszym gruncie pionierska. Autor recenzowanej rozprawy na

podstawie przeanalizowanego materiału potrafił zaprezentować własne przemyślenia. Widać u niego opanowanie warsztatu naukowego, zwłaszcza umiejętne korzystanie z zastosowanych metod badawczych.

Stwierdzam zatem, iż przedstawiona rozprawa, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. "O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki" (Dz. Ust. 595, art. 26, par. 1). Przedkładam Radzie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie wniosek o dopuszczenie ks. mgra Pawła Odziomka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Opole, 12 września 2022 r.

A handwritten signature in blue ink, reading "Erwin Mateja". The signature is written in a cursive, flowing style.

ks. dr hab. Erwin Mateja, prof. UO